

Nastala kao knjižnica Franjevačke bogoslovije, prve visokoškolske ustanove u Hercegovini

MOSTARSKA FRANJEVAČKA KNJIŽNICA OČUVALA JE MNOGE TAJNE O PATNJAMA I MUČENIŠTVU HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA

U svim opasnostima franjevci su je nastojali zaštititi i očuvati

► Piše: fra Ante Marić

Oštećenja na Franjevačkoj knjižnici iz Domovinskog rata i početak obnove

Franjevačka knjižnica Mostar stara je kao i sam samostan sv. Petra i Pavla, a njemu je na sv. Josipa 19. ožujka 1890. temeljni kamen položio te blagoslovio početak radova biskup fra Paškal Buconjić. Knjižnica svoj uzrast i posebnu brigu zajednice bilježi osnutkom Franjevačke bogoslovije u mostarskom samostanu u jesenskom semestru 1895. Iz godine u godinu bogoslovija je rasla, bogatila se, a Provincija je uvijek u tabulama određivala pojedinog fratra koji će se brinuti o njezinu uređivanju i vođenju. Knjižnica je preživjela tri rata: Prvi i Drugi svjetski te Domovinski rat. Svaki joj je prijetio uništenjem, a na osobit način Domovinski. No, zahvaljujući upravo samostanu i svojoj Provinciji, imala je u požrtvovnim fratrima svoje čuvare i spasitelje, posebno u vrijeme Drugog svjetskog rata kad su crkva i samostan bombardirani te u Domovinskom ratu kad je 9. svibnja 1992. pred sam rat posve obnovljena crkva sv. Petra i Pavla (1866.) spaljena i srušena sa zemljom. Od buktinje

zapaljene crkve požar je prijetio cijelom samostanu. Zahvaljujući gvardijanu i fratrima koji su ostali u samostanu i vjernim braniteljima HVO-a, požar se nije proširio na samostan i tako progutao i samu knjižnicu. Na sve su njezine prozore bile stavljene metalne ploče, a iza njih vreće s pijeskom. »Svaku su noć«, priča ondašnji gvardijan fra Ivan Ševo, »pregledavali jesu li najprije JNA i srpska paravojska, a poslije vojnici Armije BiH, granatama i zapaljivim metcima probili pijesak i oštetili knjižnicu.« U tijeku obnove očuvane su neke knjige koje su hitci i geleri oštetili, a u nekim su knjigama ostali i geleri te će u konačnom postavu knjižnice biti i predstavljene.

Sve vrijedno knjiško blago fratri su nosili u knjižnicu. Prema planu samostana, koji je izradio Miloš Komadina, knjižnica je bila smještena u podrumskom dijelu istočnog krila. Tu je bila do 1940. Tada je samostan pretrpio poplavu pri kojoj je knjižnica jako oštećena. Iza Drugog svjetskog rata ostaje u prizemlju istog samostanskog krila. Šezdesetih je godina prošlog stoljeća na drugom katu sjevernog krila samostana izbio požar i proširio se na prvi kat. Prouzročili su ga đaci i djelatnici Škole učenika u privredi, koji su bili u većem dijelu samostana od 1945., te je knjižnica opet bila ugrožena. No, Božjom voljom i trudom fratara koji su sve te godine bili u samostanu, ostala je u životu.

S temeljitom obnovom knjižnice započelo se 2005.

Tada su pronađeni i razni, dobro skriveni predmeti koji su pripadali ubijenim hercegovačkim franjevcima.

Knjižnica je nakon Domovinskog rata strpljivo čekala da na red dođe njezina obnova. Nakon što je na kapitulaciju donesena odluka o njezinoj obnovi, s radovima se započelo u drugoj polovici 2005. Aproximativni projekt obnove Franjevačke knjižnice Mostar načinila je Katedra za knjižničarstvo (današnji odjel informatologije) Filozofskog fakulteta Sveučilišta

u Osijeku. Za početak su iz starog prostora knjižnice sve knjige premještene da bi se pristupilo obnovi tog prostora te knjižnica smjestila u podrum i prizemlje istočnoga krila. Za tu je prigodu nabavljen i računalni program Biblionet, a provincija je uz fratra knjižničara zaposlila profesionalnu knjižničarku. Tijekom obnove na praksu u Franjevačku knjižnicu Mostar dolaze studenti iz Osijeka.

Fratri su dobro znali da svaka starija knjižnica krije mnoge tajne. Tako i Franjevačka knjižnica Mostar. Posebno je Provinciju zanimalo žrtvoslov ubijenih fratara. Komunisti-partizani su, naime, bez suđenja nakon Drugog svjetskog rata ubili 66 hercegovačkih franjevaca. Upravo su iz prostora buduće čitaonice 14. veljače 1945. uhitili ondašnjeg provincijala fra Lea Petrovića i gvardijana fra Grgu Vasilja te još petoricu fratara. Mučili su ih, a onda ubili i bacili u rijeku Neretvu. U dugim desetljećima komunističke represije fratri su više od dva stoljeća robijali po komunističkim kazamatima. Je li u Franjevačkoj knjižnici sačuvano išta o tim događanjima?!

Pisana građa

Iznoseći knjige iz prostora knjižnice, pomno je na stranu ostavljan svaki pisani trag, a razabirući i obrađujući knjige, izuzimani su svi pisani papiri i drugo što bi se u njima našlo. Tako je pronađeno mnoštvo pisane građe, neke za koju se mislilo da uopće više ne postoji. Posebno treba naglasiti pisanu građu o orlovske organizaciji po našoj Provinciji, potom dosta pisanih tragova oko raspačavanja *Kršćanske obitelji*. Knjižnica je sačuvala 613 primjeraka 11. broja *Kršćanske obitelji* iz 1944. Ratna zbivanja nisu dopustila njezino raspačavanje.

U Knjižnici su pronađeni mnogi pisani tragovi o ubijenim fratrima. Tako su pronađene različite knjige o

Časoslov širokobriješkog gvardijana fra Andrije Jelčića

njihovim (*ex libris*) potpisom i nadnevkom kad su ih imali. Možda će od mnogih ubijenih fratara to biti i jedini predmet koji je njima pripadao. Pronađene su i sličice kao uspomene s mlade sv. mise ubijenih fratara te neki rukopisi onoga što su pisali. Također su pronađeni rukopisi fratara i ubijenih, onoga što su objavljivali u nekim časopisima. Također, sačuvani su dijelovi arhivske građe pojedinih provincijskih kuća ili samostana te časoslovi nekih od ubijenih fratara.

Predmeti koje je knjižnica sačuvala

Utensilia pro sacro libato in carcere 1946 – 55

(Predmeti potrebni za slavljenje sv. mise u tamnici 1946. – 1955.)

To je omanja kartonska kutija s poklopcem na kojem je plavom tintom na latinskom jeziku naveden njezin sadržaj. Kutija je bila povezana konopom. Unutra se nalazila obična staklena vinska čaša (kalež), mala bočica s čepom od srčike (za vino), metalna kutijica s poklopcem za hostije (kutijica je vjerojatno od lijekova), laneni rupčić s navezenim inicijalima S. Z. (vjerojatno fra Smiljan Zvonar) i drugi o. B. R. (Vjerojatno fra Bonicije Rupčić, osuđen u Mostaru 3. lipnja 1950. na osam godina tamnice. Iste inicijale imena i prezimena ima i fra Bruno Raspudić koji je bio u istražnoj tamnici u Mariboru i Zagrebu od polovice svibnja do početka srpnja 1945.). U kutiji su se nalazila još dva komada lana: veći komad – oltarnik i malo manji – tjelesnik. Kutija je bila dobro skrivena u polici iza složenih knjiga.

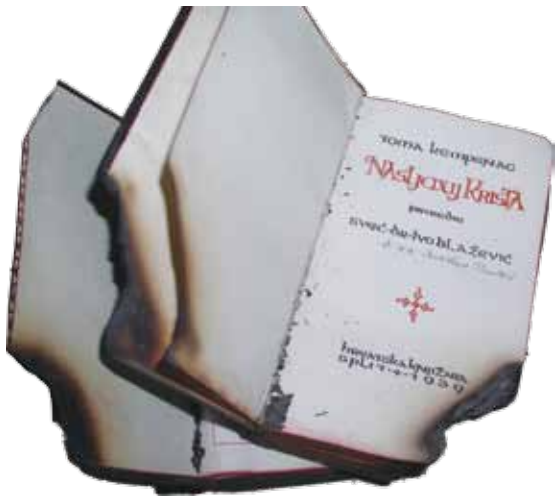
Nemoj bacati

Pribor za sv. misu – kojim su se služili
+ fr. S. Zvonar i ostali

U bijeli pakpapier umotana je kutija s poklopcem, nešto veća od spomenute. Na papiru je kemijskom olovkom i tiskanim slovima napisano upozorenje da se ne baca. Na poklopcu kutije te na njezinoj dužoj okomitoj strani ispisan je isti tekst: *Pribor za sv. misu – kojim su se služili + fr. Smiljan Z. i ostali*. U kutiji se nalazio sličan sadržaj: dvije staklene čaše za vino (kalež), mala čvrsta kutija s poklopcem za hostije, više lanenih rupčića (purifikatorij), oveća lanena krpa (oltarnik) i dvije nešto manje (tjelesnici). I ta je kutija bila dobro sakrivena, ali ne na istom mjestu gdje i prva.

Ne diraj!

Čaršaf + fra Andrije Topić
Kočerin

Knjiga *Nasljeduj Krista* pripadala je fra Borislavu Pandžiću i gorjela zajedno s njim

Iza knjiga u bijelom pakpapiru bio je oko 50 cm dug zamotuljak, mek pod rukom i savitljiv. Nakon što se razmota prvi papirni omotač, dolazi drugi na kojemu je ispisan sadržaj. U zamotuljku je bila lanena plahta – velika, kvalitetna i već pomalo požutjela. Na sredini plahte (po širini, a po dužini nešto prema jednom kraju) nalazila se krvava mrlja. Bila je to fra Andrijina krv. Gledano po mjestu gdje se nalazila na plahti, može se zaključiti da je nastala u visini prsišta.

I taj je zamotuljak bio dobro skriven iza knjiga.

Reliquiae + o. fr. B. Pandžić

Na maloj kartonskoj kutiji umotanoj u bijeli pakpapir, uvezanoj konopom suhom je olovkom bilo napisano: *Reliquiae + o. fra. B. Pandžić*. U kutiji su se nalazile tri nagorjele knjige, jedan notes, iskaznica za željeznice s fra Borislavovom slikom i potpisom fra Radoslava Vukšića, ravnatelja (gimnazije) za godinu 1944.

Bilo je tu i 14. izdanje *Molitvenika fra Anđela Nuića*. U njemu je napisano:

Fra (dalje nečitko jer je izgorjelo)

Š. Brieg

26. XII 44.

Toma Kempenjac

Nasljeduj Krista

Privredio

Sveć. Dr. Ivo Blažević

Hrvatska tiskara

Split + 1939

o. fra Borislav Pandžić (napisano naliuperom)

Obje korice i svi listovi s vrha su izgorjeli.

Promptuarium seraphicum

Continens preces, benedictiones

Ritus in administrandis sacramentis

Aliaque plura

Quae in unum collegit

Ad usum quotidianum sacerdotum

praesertim ordinis fratrum minorum

P. Isidorus Trienekens O. F. M.

Prov. Germaniae inferioris filius

Editio quinta penitus recognita

Ad Claras Aquas

Ex Typ. Collegii S. Bonaventurae

1936.

o. fra Borislav Pandžić, prefekt

Široki Brijeg, 1942.

Izgorio donji desni kut knjige.

Notes kožnih korica.

U njemu je fra Borislavov rukopis i s početka i s kraja notesa. Knjiga nije nagorjela.

Iskaznica za Željeznice.

U njoj je fra Borislavova slika iz 1944.

Na drugoj se stranici u rubrici potpisao ravnatelj gimnazije fra Radoslav Vukšić za godinu 1944.

Iskaznica je neoštećena. U njoj ima nešto hrvatskih kuna iz tog vremena.

Slobodno se može predmijevati da je fra Borislav tog 7. veljače 1945. te stvari imao u svojoj ruci. Onoliko koliko je ruka čvrsto držala knjige, i tako ih štitila, toliko nisu izgorjele. Fra Borislav je izgorio, ali njegove su ruke očuvale zapis o tim strašnim trenucima. ✍

Pribor kojim su hercegovački franjevci slavili sv. misu u tamnici

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vatikanskog sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesas« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«,
IV., 2 (7), Široki Brijeg, 2011.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepinca 14
88220 Široki Brijeg

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Godišnja pretplata:
BiH 6 KM, RH 24 KN, EU 6 EUR,
SAD i Kanada 10 USD

Slanje pretplate i dobrovoljnih
priloga (s naznakom za Vicepostu-
laturu i za što):

a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar,
poslovnica Ljubuški:
žiro-račun (BiH):
3381602276649744
devizni račun (inozemstvo):
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3 EUR; 5 USD

ISSN: 1840-3808

Riječ urednika

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Isus Krist je davno govorio o osloboditeljskoj ulozi istine i taj je govor mijenjao i mijenja ljudsku povijest. Sebi ne umišljamo posebne uloge i posebne dosege, ali da ćemo uvijek tražiti istinu, tražit ćemo je.

Društvo u kojem živimo i nadalje nije na to spremno, na žalost s obje strane granice. Postupa po političkim odredbama. I dok se je uvijek spremno tražiti navodne ili stvarne zločine iz Domovinskog rata, bilo po osobnoj bilo po tzv. zapovjednoj odgovornosti, uredno štiti o onima iz Drugog svjetskog rata ili iz prve Jugoslavije. A sva ta razdoblja predstavljaju suvremenu povijest koja utječe na kakvoću našega življenja i ne smije se prema njima na taj način odnositi.

Zadaća Vicepostulature nije posvetiti se takvim i sličnim pitanjima te tražiti zapretanu istinu. Ipak, proučavajući povijesni okvir u kojem su pobijeni hercegovački franjevci, dotičemo se i njih.

Upravo smo zbog toga u ovo naše glasilo uveli poglavlje »Povjerenstva« u kojem ćemo obrađivati što u različitim općinama rade pojedina povjerenstva za uređivanje i obilježavanje grobišta iz Drugog svjetskog rata i poraća. Uostalom, bili smo njihov idejni pokretač i ne želimo ih prepustiti samima sebi.

Kroz proteklo vrijeme poduprli smo i nastojanje da se Trgu maršala Tita u Zagrebu dadne neko drugo ime jer je u najmanju ruku protucivilizacijski i ne-

europski da jedan takav zločinac bude shvaćan kao neka važna ličnost. On i njegovo djelo rak su rana našega društva. Potrebno se od nje izliječiti da bismo se tako obnovili i smjelo zakoračili u budućnost koja nas čeka.

Počeli smo više djelovati i u jednom drugom povijesnom okviru. Riječ je o hrvatskom žrtvoslovu. Crkva u Hrvata, po glasovitu napatku pape Ivana Pavla II., nastoji istražiti i popisati svoje mučenike kroz povijest. Čine to i drugi narodi tako da će na kraju zasjati istina o kršćanskim mučenicima u raznim razdobljima. Vjerujem da ćemo se tada iznenaditi koliko ih je bilo u prosvjetiteljska, liberalna i razna revolucionarna vremena. Pomoći ćemo koliko možemo u svemu tome jer su pobijeni hercegovački franjevci dio te baštine.

Ugodno smo iznenađeni posebno svečanim obilježavanjem, u našem samostanu u zagrebačkoj Dubravi, obljetnice komunističkog ubojstva naše braće. Hvala gvardijanu dr. fra Draženku Tomiću i ostaloj braći na tom pothvatu. Objavljujemo kraće izvješće o svemu zajedno s izvješćem o širokobriješkom obilježavanju te obljetnice.

Nikada ne možemo sve i u kratkom vremenu napraviti, ali ustrajnost se na kraju i te kako isplati. Pokušajmo i vidjet ćemo da je to točno.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Istraživanja	30
Podsjetnik	11	Glas o mučeništvu	41
Povijesne okolnosti	19	Pobijeni	48
Povjerenstva	23	Razgovor	57
Stratišta	28		